

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Збірник наукових праць  
Рівненського державного  
гуманітарного університету

**Актуальні  
проблеми  
сучасної  
філології**

*МОВОЗНАВЧІ СТУДІЇ*

**Випуск XVIII**

*Наукові записки  
Рівненського державного  
гуманітарного університету*

*Рівне–2010*

ББК 81 Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.  
А 43 Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.  
4 Вип. 18. – Рівне: РДГУ, 2010. – 265 с.  
УДК  
811.161.2

*У збірнику, присвяченому 70-річчю видатного сучасного вченого-лінгвіста, академіка АН ВШ України, доктора філологічних наук, професора Каленика Федоровича Шульжука, вміщено статті науковців Рівненського державного гуманітарного університету та інших провідних вишів України з актуальних проблем граматичної будови української мови. У полі зору дослідників питання синтаксису, морфології, лексикології, мовної освіти тощо.*

*Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів філологічних факультетів, учителів української мови.*

Редакційна колегія:

Головний редактор	<b>Шульжук Каленик Федорович,</b> доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету, дійсний член Академії наук вищої школи України
Заступник головного редактора	<b>Степанова Ольга Іванівна,</b> кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету

Члени редакційної колегії:

1. **Архангельська А.М.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри загального мовознавства та славістики Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
2. **Вихованець І.Р.**, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту української мови НАН України (м. Київ).
3. **Вокальчук Г.М.**, доктор філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
4. **Загнітко А.П.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Донецького національного університету.
5. **Кірілкова Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
6. **Кузьмич О.О.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
7. **Мандрик Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри методики викладання та культури української літератури Рівненського державного гуманітарного університету.
8. **Мірченко М.В.**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Волинського національного університету імені Лесі Українки.
9. **Тищенко О.В.**, доктор філологічних наук, професор, проректор з наукової роботи Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету.
10. **Шкарбан Т.М.**, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Рівненського державного гуманітарного університету.
11. **Шульжук Н.В.**, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри методики викладання та культури української мови Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядник: Степанова О.І.

Друкується за рішенням вченої ради  
Рівненського державного гуманітарного університету  
(протокол № 10 від 30.04.2010 р.)

Адреса редакції: 33000, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет.  
(вул. Остафова, 31; кафедра української мови)

11. Пометун Олена. Енциклопедія інтерактивного навчання / О. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

12. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Рідна мова. 5-12 класи. – К. : Шкільний світ, 2005. – 96 с.

13. Семчук Дарія. Творчо-дослідницькі та інтерактивні технології на уроках української словесності / Д. Семчук. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. – 143 с.

14. Рідна мова : Підручник для 7 кл. загальноосвітніх навчальних закладів / М. І. Пентилюк,

І. В. Гайдаєнко, А. І. Ляшкевич, С. А. Омельчук. За заг. ред. М. І. Пентилюк. – К. : Освіта, 2007. – 288 с.

15. Шевцова Л. С. Методика застосування мовленнєвих ситуативних завдань: Методичний посібник / Л. С. Шевцова. – Житомир, 2004. – 94 с.

16. Шевцова Л. С. Ситуативні завдання як засіб розвитку зв'язного мовлення учнів (5-7 класи) / Л. С. Шевцова. – Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. – К., 2002. – 20 с.

#### SUMMARY

*The article deals with the problem of the essence of communicative and speech tasks, their role in pupil's communicative Ukrainian speech competence forming during the parts of speech learning. The authors characterize the system of exercises which complement operation text – books and increases their communicative orientation.*

УДК 378:811.161.2'273

Леся ЗЛАТІВ

#### **ЗАСВОЄННЯ ОСНОВНИХ СПОСОБІВ ПІДВИЩЕННЯ ІНФОРМАТИВНОСТІ ТЕКСТУ СТУДЕНТАМИ-ФІЛОЛОГАМИ**

*У статті обґрунтовано систему вправ і завдань, спрямованих на засвоєння студентами-філологами основних способів підвищення інформативності тексту.*

*Ключові слова: інформаційна насиченість, інформативність, інформаційний мінімум, текстова норма, напруженість тексту.*

У підготовці вчителів-філологів із додатковою спеціалізацією «Редагування освітніх видань» важливу роль відіграє курс «Текстознавство», головна мета якого полягає у забезпеченні належного рівня практично-методичних умінь, необхідних для активної виробничо-професійної діяльності майбутніх редакторів.

Одним із ключових завдань дисципліни є засвоєння студентами способів підвищення інформативності тексту.

Аналіз наукової літератури показав, що процес сприймання (розуміння) текстової інформації досить складний, тому він оформився у масштабну наукову проблему, розв'язанню якої присвячені праці І. Зимньої, Л. Доблаєва, Т. Дридзе, Д. Дуйсенбекова, М. Жинкіна, О. Корніяки, А. Захарової, Р. Іванченко, Н. Веніг, С. Халдарової, В. Павлової, Н. Чепелевої та інших українських і зарубіжних учених [5; 7].

Більшість дослідників та педагогів відзначають недостатній рівень читацьких і текстотворчих умінь студентів вищих навчальних закладів, що утруднює не лише навчальну, а й самостійну їх роботу. Студенти не володіють основними прийомами смислового аналізу тексту, не вміють вибудувати його логічну та смислову структуру, переструктурувати текстовий матеріал відповідно до смислової ієрархії повідомлення, тобто винести основні теоретичні положення на перший план, згорнути текстову інформацію, особливо неістотну,

сформулювати власні висновки і узагальнення. Вони зазнають значних труднощів при використанні отриманої інформації у навчальній та практичній діяльності (С. Бондаренко, Г. Гранік, В. Левіна, Л. Концева, І. Неволін, Н. Чепелева, Р. Кириченко та ін.) [6; 7].

Проте питання засвоєння студентами-філологами, майбутніми редакторами освітніх видань, способів підвищення інформативності тексту не було предметом спеціальних лінгводидактичних досліджень.

Тому метою цієї статті є теоретичне обґрунтування поняття інформативності тексту та способів його підвищення і розробка методичних рекомендацій щодо їх засвоєння студентами-філологами, майбутніми редакторами освітніх видань.

Головна, загальна мета створення будь-якого тексту – повідомлення інформації. Оскільки багато текстів передають не лише те, що має буквальну інтерпретацію, але й те, що втягнуто у текст асоціаціями і конотаціями, часто навіть неусвідомленими, І. Г. Гальперін розрізняє три види інформації: змістово-фактуальну інформацію, що відображає конкретний опис подій, фактів, процесів, які відбуваються у реальному світі, експліцитні, виражені вербально у предметно-логічних значеннях, на основі досвіду; змістово-концептуальну інформацію – індивідуально-авторське розуміння відношень між явищами, що описані засобами попереднього типу

інформації, задум автора, його інтенція, сприймання читачем зв'язків причини і наслідку, їхньої значущості у соціальному, політичному, культурному житті суспільства; змістово-підтекстову інформацію – імпліцитний зміст тексту, що ґрунтується на здатності одиниць мови породжувати асоціативні та конотативні значення, а також на здатності речень у надфразових єдностях додавати певні смисли [3, с. 27–28].

Будь-який текст містить в собі яку-небудь інформацію. Загальна кількість інформації, що міститься в тексті, – це інформаційна насиченість. Проте цінність має перш за все нова інформація, корисна, тобто прагматична, саме вона є показником інформативності тексту. **Інформаційна насиченість тексту** – абсолютний показник якості тексту, а **інформативність** – відносний, оскільки ступінь інформативності повідомлення залежить від потенційного читача. «Інформативність тексту – це ступінь його змістово-сислової новизни для читача, яка вміщена у темі і авторській концепції, система авторських оцінок предмета думки» [1, с. 60].

Міра інформативних якостей тексту знижується, якщо інформація повторюється, і, навпаки, вона підвищується, якщо текст несе максимально нову інформацію. У зв'язку з цим істотною виявляється проблема авторського наміру і читачького сприйняття повідомлення, тобто кодування і декодування тексту. Причому декодування може виявитися повним і неповним. Різною виявляється «глибина прочитання» тексту [4, с. 80].

Автори текстів художніх, газетних, науково-популярних зазвичай орієнтуються на так званого середнього читача (умовно – такого, що засвоїв програму середньої школи). Але саме поняття середнього читача може мінятися. Наприклад, автор наукової статті орієнтується на фахівця даної галузі знання. І для цього автора це теж буде «середній читач». Тому при визначенні міри корисності інформації в тексті краще орієнтуватися на відповідність (невідповідність) рівня читача інформаційним параметрам тексту і, отже, рівню автора.

З цієї точки зору читачі складають три групи: 1) такі, що відповідають авторській орієнтації, тобто статусу середнього читача; 2) такі, що не досягли рівня знань середнього читача; 3) читачі, тезаурус яких перевищує тезаурус автора.

Зрозуміло, що для читачів третьої групи корисна інформація, закладена в тексті, наблизиться до нуля, а інформаційна надлишковість – до 100%. Друга група читачів із труднощами сприйматиме текст, їй не вистачить фонових знань, і корисність сприйнятої інформації різко скоротиться. Для читачів першої групи інформація буде в міру корисною, хоча частково вона

може виявитися надлишковою за рахунок «пакувального матеріалу» (термін Л. В. Щерби). Це різні увідні фрази, мовні кліше, деякі повтори, що вводять, наприклад, підсумкове повторення. Повна відсутність надлишкової інформації завжди дає негативний результат, оскільки «нерозбавлений концентрат» важко засвоїти [2, с. 233].

Поняття надлишкової чи згорнутої інформації зазвичай застосовують до текстів науково-технічних, офіційно-ділових, навчальних. Виділити надлишкову інформацію в художньому тексті практично неможливо, тоді текст втрачає іншу свою важливу якість – художність. Прийом згортання художньої інформації можна знайти в кінорекламі, в книжковому огляді. У науковому тексті (як технічному, так і гуманітарному) – це реферування, написання анотацій, тез. Інформація офіційно-ділового тексту, наприклад тексту закону, згортання не підлягає.

Інформаційна насиченість тексту може бути розглянута не тільки з погляду корисності чи некорисності інформації для даної категорії читача, але і з погляду будови мовних одиниць, що складають текст. Експліцитні і імпліцитні форми вираження думки (змісту) призводять до появи таких ознак тексту, як **напруженість і ненапруженість**.

Оптимальна семантична наповненість надає викладу структурної напруженості (потрібно сприйняти смисл, не висловлений за допомогою мовних одиниць); мала конденсація інформації – свідчення викладу ненапруженого.

На думку Н. С. Валгіної, можна застосовувати такі способи створення структурно напруженого тексту, тобто щільнішого представлення інформації в тексті, спираючись на можливості самої мови, використовуючи компактні структури з нульовим вираженням деяких смислових ланок.

1. Підвищують структурну напруженість тексту стрибки в тема-рематичних послідовностях. Стиснення відбувається за рахунок включення нової інформації в тему повідомлення, внаслідок чого інформаційний ланцюжок обривається. Наприклад:

Ішов козак у нас через Полтаву.

Ну, обступили, просять, що кому, –

той про сирітку, той про давню славу,

той про Азов, а той про Кодиму (*Ліна Костенко*).

Тут не представленими виявилися теми про Полтаву, Азов і Кодиму.

2. Тій же меті служить стиснення декількох повідомлень в одне речення, тобто використання інформативно компактних речень (як правило, простих замість складних): *Книга ця не є ні теоретичним дослідженням, ні тим більше посібником. Це просто нотатки про моє розуміння письменства і мій досвід (К. Паустовський)*. Пор.: *Це просто нотатки про те, як я розумію*

письменство і який маю в цьому досвід.

3. Компактнішими, ніж складні, виявляються речення з вторинними предикатами: Біля кострищ грілися **прийшли** поліщуки (Б. Харчук). Пор.: Біля кострищ грілися поліщуки, що прийшли з далекої дороги.

4. Імплицитні, а не експліцитні зв'язки також дають можливість передати смислові і логічні відношення компонентів міжфразної єдності без допомоги сигналів цього зв'язку. Зв'язки протиставні, причинно-наслідкові, умовно-часові передаються не за допомогою відповідних сполучників та сполучних слів, а позиційним розташуванням компонентів міжфразної єдності: *Тепер для Маланки настали кращі часи. Андрій був при роботі і хоч не весь заробіток приносив додому, а все ж голодні вони не сиділи* (М. Коцюбинський).

5. Компактність викладу створюється і нульовим вираженням суб'єкта дії, стану, а також нульовим вираженням самої дії або стану (відсутністю дієслів зорового, слухового сприйняття, дієслів думки, відчуття: почув, побачив, подумав, відчув і ін.): *Біжу на подвір'я. А там бряжчать залізні цепи і люто твалтують собаки* (М. Коцюбинський).

6. Відсутність повторної номінації також сприяє більшій концентрації змісту повідомлення. Наприклад, у другому реченні уривка: *Ніякої паніки, ніякого в ньому страху. Суворо зімкнуті вуста виказують упертість вдачі. Небагатослівний він* (О. Гончар) [2, с. 236–237].

Природно, тут перераховані далеко не всі способи скорочення словесного вираження інформації, що спираються на можливості мовних одиниць тексту. Тому ж служать структури неповного граматичного складу, еліпсиси і т. ін. Всі ці способи можна застосовувати в різних видах тексту, оскільки вони пов'язані з властивостями самої мови, зокрема з дуалізмом мовного знака, тобто мова йде про процеси мовної компресії інформації (це засоби економії мовних ресурсів).

Проте є способи й іншого характеру, що безпосередньо не стосуються мови. Наприклад, у науковому тексті, особливо в тексті науково-технічному, напруженість створюється використанням схем, формул, цифрових і буквених символів, використанням термінів-носіїв ємкої наукової інформації. У творах такого типу вербальний текст служить лише пакувальним матеріалом, засобом, що пов'язує, а не несе власне наукової інформації. Наприклад: *розв'яжемо рівняння...; далі розглянемо...; уведемо позначення... і таке інше.*

Орієнтація на певну міру прагматичної (нової, корисної) інформації допомагає доцільніше підвищувати інформативність тексту. Для цього існують два шляхи: інтенсивний і екстенсивний. Обидва шляхи підвищення інформативності тексту здійснюються при врахуванні таких текстових категорій, як експліцитність і імплицитність при передачі змісту; напруженість і ненапруженість

структури; мовна надлишковість і недостатність.

**Інтенсивний** спосіб підвищення інформативності тексту пов'язаний із процесом згортання інформації за рахунок скорочення обсягу текстового простору при збереженні обсягу самої інформації. Згортання інформації дозволяє ту ж саму думку передати економнішими мовними засобами. Як вже було показано, це досягається підвищенням структурної напруженості тексту.

**Екстенсивний** спосіб підвищує інформативність шляхом збільшення обсягу самої інформації. Застосування його призводить до максимальної деталізації викладу, що дозволяє глибше проникнути в суть явища, розкрити зв'язки і відношення досліджуваного об'єкта із зовнішнім світом. Екстенсивний спосіб підвищення інформативності тексту пов'язаний з уведенням додаткової інформації, яка конкретизує, пояснює, розширює знання про предмет повідомлення. Цей шлях через своє призначення (англ. extensive – що розширюється, збільшується) припускає збільшення кількості мовних одиниць. Найбільш типовими реалізаціями екстенсивного способу є дефініції в енциклопедіях і словникові статті, в яких розкривається суть явища або предмета. Словникові статті можуть бути більш деталізованими за змістом або менш деталізованими, тобто різними за обсягом інформації відповідно до різних настанов тексту [Там само, с. 239].

Екстенсивний спосіб активно використовується як у науково-технічній, так і в художній та навчальній літературі. Інтенсивний спосіб застосовується при створенні рефератів, оглядів, тез.

Межа інформаційної насиченості тексту визначається його типологічними ознаками. У будь-якому випадку текст повинен відзначатися змістовою достатністю. Щодо деяких текстів встановлюється так званий **інформаційний мінімум**, який лежить в основі **текстової норми**. Цей мінімум розрізняється в текстах, розрахованих на коротку форму подачі інформації і форму розширену (пор.: текст дисертації і реферату на неї). Дотримання текстової норми особливо важливе при створенні текстів ділової і довідкової літератури.

Інформаційний мінімум є комунікативною пресупозицією тексту, він прогнозується з високим ступенем вірогідності. Так, попереднє знання рівня читацької аудиторії робить банальним пояснення ряду фактів, ситуацій. У іншій ситуації він може розширюватися, наприклад, в дидактичних цілях [Там само, с. 240–241].

Всі ці поняття – інформаційна насиченість, інформативність, напруженість, надлишковість тексту, інформаційний мінімум, інформаційна норма – дуже важливі для текстів, що створюються за спеціальним завданням, часто за заздалегідь підготовленою програмою. Саме з такими текстами працюватимуть студенти-

філологи – майбутні редактори освітніх видань. Тому дуже важливо, щоб вони ґрунтовно засвоїли усі наведені вище поняття і способи підвищення (зниження) інформативності тексту.

З цією метою ми розробили систему спеціальних вправ і комунікативних завдань, головна мета яких полягає у вдосконаленні у студентів-філологів умінь і навичок підвищувати інформативність тексту різними способами. Можна виділити дві групи таких вправ і завдань.

До першої групи відносимо вправи на підвищення (зниження) інформативності тексту інтенсивним та екстенсивним способами, тобто згортання і розгортання мовних одиниць із врахуванням фонових знань реципієнта:

- узагальнення змісту кількох елементів у одному;
- пропуск другорядних, семантично менш важливих компонентів (стрибки у тема-рема-тичних послідовностях, нульове представлення дії або стану, усунення повторної номінації, пропуск сполучних засобів і т. ін.);
- скорочення тексту з функціонально рівнозначними абзацами до кількох речень, до одного речення з однорідними членами;
- створення короткого варіанту тексту за допомогою комбінованого скорочення всіма способами;
- розгортання терміна або тези у текст із врахуванням фонових знань реципієнта.

Робота над згортанням мовних одиниць привчає студентів оцінювати кожне слово, словосполучення, речення чи складне синтаксичне ціле з точки зору його смислового навантаження у тексті, аналізувати з цього погляду текст, відзначаючи не обов'язкові, другорядні елементи, усувати їх. Наведемо для прикладу декілька вправ:

– Згорніть подані речення до інформативного мінімуму. Для цього побудуйте структурну схему синтаксичних зв'язків у кожному реченні. Вилучайте крайні у ланцюжку синтаксичних зв'язків члени речення до тих пір, поки це не шкодить завершеності речення.

Поступове згортання синтаксичної конструкції дозволяє побачити, що скорочувати речення можна лише до тієї межі, за якою втрачається його інформативність. (Далеко не завжди кінцевим пунктом скорочення є граматична основа речення: часто в реченні виявляються необхідними і другорядні члени, без яких речення не виражає завершені думки).

Скороченню піддаються й ускладнюючі елементи речень (підрядні речення, дієприкметники, дієприкметникові та дієприслівникові звороти, “розщеплені” присудки (напр.: зробити зауваження – зауважити)).

Дуже ефективними є вправи на скорочення тексту, до якого входять функціонально рівнозначні абзаци, наприклад:

– Згорніть кожен абзац тексту до одного речення, потім згорніть увесь текст до одного складного речення, а тоді спробуйте трансформувати складне речення у просте з однорідними членами та відокремленими прикладками. Порівняйте усі мовленнєві витвори. Який можна зробити висновок? В яких мовленнєвих ситуаціях можна застосовувати такий прийом скорочення тексту?

Вправи на розгортання мовних одиниць дозволяють адаптовувати різноманітні тексти, враховуючи фонові знання реципієнта, наприклад:

– Складіть три тексти на тему «Іменник як частина мови» у науковому стилі для трьох різних адресатів: для учня другого класу, для учня шостого класу, для студента-філолога, враховуючи рівень їх фонових знань. Яким способом підвищення інформативності ви скористались? Порівняйте мовні засоби у трьох текстах.

– Знайдіть тлумачення одного із мовознавчих термінів у словниках різних типів: у тлумачному, у лінгвістичному та в енциклопедичному. Порівняйте їх. Якими мовними засобами вони відрізняються?

– Розгорніть тезу у текст заданого обсягу.

– Прочитайте текст. Спробуйте знизити його інформативність, скориставшись екстенсивним способом: подайте додаткову інформацію, поясніть терміни і т. ін.

До другої групи відносимо вправи на перебудову тексту зі зміною підходу до навчального матеріалу: трансформація ненаукового тексту у наукове повідомлення; перебудова тексту, викладеного індуктивним способом, у текст, викладений дедуктивним, і навпаки; цільовий витяг з тексту матеріалу до певного питання, проблеми.

Вправи та завдання на перебудову тексту зі зміною підходу до навчального матеріалу сприяють формуванню у студентів умінь переводити художній чи публіцистичний текст у план інформації-повідомлення, змінювати при потребі спосіб викладу матеріалу, вибирати з об'ємних текстів інформацію, що стосується певного питання, теми, проблеми, а отже, вільному володінню прийомми роботи з неадапованими до навчальних потреб текстами. Наведемо приклади таких вправ та завдань:

1. Прочитайте текст. Перекажіть його зміст, перевіривши в інформативний план і надавши рис наукового стилю. Запишіть його, максимально скоротивши всіма відомими вам способами.

2. Визначте, яким способом викладено матеріал у тексті: індуктивним чи дедуктивним. Знайдіть частини, в яких: а) викладена проблема, загальна для всього тексту; б) проблема розвивається на частковому матеріалі; в) теза ілюструється конкретним прикладом. Перебудуйте (усно) текст, користуючись індуктивним способом викладу (від конкретних прикладів до загального висновку). Перекажіть його стисло. Порівняйте обидва

тексти. Чи відрізняються вони засобами зв'язку між інформативними частинами? Чому?

3. Прочитайте текст. Виберіть із нього матеріал, що характеризує: а) основні спроби створити штучну міжнародну мову; б) особливості мови есперанто. Запишіть отримані мікротексти, максимально скоротивши їх і розставивши в логічній послідовності. Не забувайте використовувати потрібні засоби поєднання інформативних частин тексту.

Запропонована система вправ і комунікативних завдань сприяє засвоєнню основних способів підвищення (зниження) інформативності тексту студентами-філологами – майбутніми редакторами освітніх видань та виробленню в них необхідних комунікативних умінь і навичок, допомагає ліквідувати прогалини у шкільних знаннях і вміннях випускників і підготувати їх до якісного сприйняття усіх дисциплін лінгвістичного циклу та майбутньої професійної діяльності.

Подальше вивчення проблеми доцільно проводити у таких напрямках:

1) наступність у формуванні комунікативних умінь студентів-філологів між школою і ВНЗ;

2) удосконалення різних видів мовленнєвої діяльності студентів-філологів під час вивчення систематичного курсу сучасної української літературної мови та інших (і не тільки лінгвістичних) дисциплін навчального

плану філологічних факультетів.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бабайлова А. Э. Текст как продукт, средство и объект коммуникации при обучении неродному языку / А. Э. Бабайлова. – Саратов : Изд. Саратовского ун-та, 1987. – С. 60.

2. Валгина Н. С. Теория текста : Учебное пособие / Н. С. Валгина. – М. : Логос, 2004. – 280 с.

3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. – М., 1981. – С. 27–28.

4. Гизатулин С. Л. Семантическая экономия и избыточность в речи / С. Л. Гизатулин // Филологические науки. – М., 2001. – № 2. – С. 80.

5. Добраев Л. П. Смысловая структура учебного текста и проблемы его понимания / Л. П. Добраев ; под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1982. – 176 с.

6. Кириченко Р. В. Влияние смысловой структуры текста на його розуміння студентами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / Р. В. Кириченко. – К., 2004. – 21 с.

7. Чепелева Н. В. Психология чтения тексту студентами вузів / Н. В. Чепелева. – К. : Либідь, 1990. – 100 с.

#### SUMMARY

*The article is devoted to the question of the system of exercises and tasks which directing on assessing of students-philologies the main methods of rising the informative of the text.*

УДК 372.811.161.2:159.9

Олександр АНТОНЧУК

#### ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК В УЧНІВ 6-7 КЛАСІВ

*У статті визначено психологічні умови формування орфографічних умінь і навичок в учнів 6-7 класів.*

*Ключові слова: орфографічні уміння і навички, орфограма, граматична теорія навчання орфографії.*

Орфографічні норми регулюють процес писемного мовлення. Дотримання школярами цих норм сприяє успішному оволодінню літературною мовою. Питання формування в учнів навичок грамотного письма залишається одним із найважливіших у контексті сучасних лінгводидактичних досліджень. Передумовою успішного навчання орфографії є ґрунтовні знання з граматики, оскільки в більшості орфографічних правил міститься вказівка на приналежність слова до тієї чи тієї частини мови.

Об'єктом нашого дослідження послуговували особливості формування орфографічних умінь і навичок в учнів 6-7 класів.

З історії методики викладання орфографії відомі різні підходи методистів до вирішення проблеми

формування у школярів орфографічних навичок. У 40-і роки ХІХ ст. на основі протилежного ставлення до граматики виділилося два напрями в методиці навчання орфографії – граматичний (Ф. І. Булаєв, К. Д. Ушинський, Д. І. Тихомиров, Ф. Ф. Пуцикович та ін.) і антиграматичний (В. Зелінський, Н. П. Раєвський, А. Зачиняєв та ін.).

Антиграматисти заперечували свідомість у процесі утворення орфографічних умінь. Так, німецький педагог Борман висунув теорію, згідно з якою кращим прийомом навчання орфографії є переписування. Як засновник цієї теорії, Борман доводив універсальність механічного переписування, яке, на його думку, повинно було забезпечити міцність набутих учнями орфографічних навичок. Подібні погляди поділяли Гагенмюллер, Фукс,

## ЗМІСТ

Вітаємо з ювілеєм! .....	3
Труш Т.М. Слово вчителя.....	4
<b>Розділ І. Актуальні проблеми синтаксису .....</b>	<b>6</b>
Гуйванюк Н.В. Складносурядні речення ускладненої структури .....	6
Кульбабська О.В. Класифікаційні параметри простого неелементарного речення в синтаксичній концепції К.Ф.Шульжука .....	11
Кузьмич О.О. Імплицитні елементи в структурі складного речення .....	15
Шкарбан Т.М. Засоби стислості структури складних конструкцій з однорідною супідрядністю .....	18
Волощук Р.М. Зовнішні синтаксичні актуалізаційні категорії речення.....	21
Давнюк С.В. Особливості семантики складних сурядно-підрядних конструкцій в українській мові .....	24
Ричагівська Ю.Є. Типи семантико-синтаксичних відношень у складному реченні віршованого жанру .....	27
Каленич В.М. Адвербіальні синтаксеми у двоскладних реченнях з одновалентними дієслівними предикативами .....	32
Щербачук Н.П. Імплицитність – експліцитність синтаксем у простих реченнях-репліках діалогічних єдностей типу питання-відповідь .....	36
Пітель В.І. Незакінчені речення: проблема синтаксичного аналізу.....	40
Пацаранюк Ю.М. Синтаксичні конвергенції як форма реалізації іронії у структурі речення.....	43
Межов О.Г. Орудний відмінок як основний морфологічний варіант інструментальної синтаксеми.....	46
Роїк О.Ю. Семантична нівеляція порівняльних сполучників у структурі складнопідрядних речень.....	50
Костусяк Н.М. Формально-синтаксичні та комунікативні ознаки знахідного відмінка іменників.....	55
<b>Розділ ІІ. Проблеми мовознавчих теорій.....</b>	<b>60</b>
Загнітко А.П. Сучасні класифікації концептів: теоретичний і прикладний аспекти .....	60
Архангельська А.М. Еталон та анти-еталон чоловічої краси у дзеркалі української мови .....	67
Мединська Н.М. Проблема предметних та ознакових слів у сучасній лінгвістиці: семасіологічний аспект.....	71
Воробйова Л.М. Слово та його значення: психолінгвістичний аспект .....	74
Пальчевська О.С. Просторово-орієнтаційний код в українській фразеології.....	78
Войцешук Л.А. Синергетика мови як вияв її духовної сутності в лінгвофілософських концепціях вітчизняних учених.....	81
Бобрикова Ю.В. Мовні реалії та проблеми перекладу .....	86
<b>Розділ ІІІ. Актуальні питання культури мовлення .....</b>	<b>90</b>
Єрмоленко С.Я. Культура мови і мовні ідеали суспільства.....	90
Сюта Г.М. Поетичне слово-образ як знак української культури .....	94
Весельська Г.С. Нові явища у функціонування єдналих сполучників в українській літературній мові на початку ХХІ століття .....	97
Шульжук Н.В. Молодіжний жаргон як лінгвосоціальне явище.....	101
Желязкова В.В. Стилїстичні засоби вираження оцінки у сучасному політичному дискурсі ЗМІ України.....	106
Вокальчук Є.Л. Культурно мовні проблеми спортивного теледискурсу .....	110
<b>Розділ ІV. Актуальні проблеми лексикології .....</b>	<b>114</b>
Вокальчук Г.М. Українська індивідуально-авторська неологія та неографія: стан і перспективи .....	114
Шульга Т.А. Семантико-синтаксичні прийоми створення комізму .....	118
Адах Н.А. Оказіональні іменники зі значенням конкретної предметності в поетичному словнику Василя Барки .....	121
Гаврилюк Н.В. Особливості еволюції індивідуально-авторської лексичної номінації в поезії неокласиків .....	124
Тимочко О.Б. Основні тенденції у словотворчій практиці поетів-дисидентів 60-70-х років ХХ ст. ....	127
Тиха Л.Ю. Метафора Марії Матіос: семантичні типи та синтаксичні особливості їх реалізації (на матеріалі малої прози).....	130

Степанова О.І. Проблеми унормування та стандартизації наукової термінології.....	134
Дзюба М.М. Специфіка процесу апелятивзації у сфері наукової термінології .....	137
Шевчук Т.Б. Запозичені лексеми на позначення осіб, які займаються фінансово-економічною діяльністю в сучасних засобах масової інформації.....	141
Кірілкова Н.В. Фольклоризми у повістях Миколи Вінграновського .....	145
Панцьо С.Є., Лісняк Н.І. Складні слова як засіб емотивності у поезії Д. Павличка.....	149
<b>Розділ V. Актуальні питання лінгвістики тексту, історії української мови, топонімики, діалектології.....</b>	<b>153</b>
Сікорська З.С. Прийменникові конструкції як вада професійного мовлення.....	153
Олексієвець Л.С. Функціонально-стилістичні особливості тексту офіційно-ділового стилю .....	159
Карчевська О.Р. Мовна організація портрета людини в українській прозі 20-30 років ХХ ст. (на матеріалі повістей Б.Антоненко-Давидовича .....	164
Бибик С.П. Розмовно-діалогічна мова в художній оповіді (на матеріалі творів Григора Тютюнника .....	167
Мялковська Л.М. Конкретно-чуттєвий компонент у мовотворчості І.Нечуя-Левицького .....	171
Пітель В.М. Народна етимологія і суміжні мовні явища .....	175
Мандрик Н.В. Народне розмовне джерело як матеріал художньої творчості в Україні 17-18 ст .....	179
Бісовецька Л. А. Відіменний словотвір дієслів за допомогою суфікса <i>-и-</i> в українській мові: історія і сучасність.....	183
Бачкур Р.О. Лінгвістична типологія назв тварин як твірної бази в українській мові.....	187
Каленюк С.О. Топоніми як ваговий шар ономастичного простору у творах Уласа Самчука.....	192
Джочка І.Ф. Лексико-семантична типологія іменників з кількісним значенням (на матеріалі гуцульських говірок).....	195
Кисіль К.С. Семантика номінативних знаків глутонімії (на матеріалі словника «Арго нововижівських кожухарів на Волині» Й.Дзензелівського).....	201
Лавренчук М.В. Питання системного дослідження матеріальної лексики західно-поліських говірок .....	205
<b>Розділ VI. Актуальні проблеми зіставного мовознавства.....</b>	<b>210</b>
Даниленко Л.І. Становлення лінгвокогнітивної парадигми в чеському мовознавстві.....	210
Погрібна Т.А. Комунікативно-прагматичні особливості чеських народних прикмет .....	213
Кондзеля О.С. Засоби комізму в польському художньому дискурсі (Katarzyna Grosnowa «Nigdy w zygii!» і «Serce na temblaku»).....	217
Філь О.М. Культурноспецифічні слова у ролі запозичень в етнічних мовних картинах світу (на матеріалі української та польської мов) .....	222
Семагин Т.С. Реконструкція слів-імен концептів <i>прекрасне/потворне</i> в англійській та українській мовах.....	224
Яскевіч Ю.В. Етимологічний аспект аналізу концепту <i>страх</i> в англійській, українській та французькій мовах .....	228
Бісовецька Т.В. Реконструкція номінацій соціального статусу людини тематичного поля «Сімейні стосунки».....	232
Дутчак Н.М. Демінутивна семантика у сфері дієслова.....	236
<b>Розділ VII. Актуальні проблеми мовної освіти .....</b>	<b>240</b>
Хом'як І.М. Орфографічна культура писемного мовлення.....	240
Лещенко Г.П. Комунікативні завдання у системі вивчення морфології у 6-7 класах загальноосвітніх шкіл .....	243
Златів Л.М. Засвоєння основних способів підвищення інформативності тексту студентами-філологами .....	250
Антончук О.М. Психологічні умови формування орфографічних умінь і навичок в учнів 6-7 класів .....	254
Ковальчук Н.П. Символіка знаків пунктуації в електронній письмовій мові.....	257

Наукове видання  
*Збірник наукових праць*  
Актуальні проблеми сучасної філології  
Мовознавчі студії  
Випуск XVII

Упорядкування та наукове редагування  
**Степанова О.І.**

Технічний редактор  
**Литвак А.М.**

ББК 81      Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету.  
А 43      Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії.  
4      Вип. 18. – Рівне: РДГУ, 2010. – 265 с.  
УДК  
811.161.2

Здано до набору \_\_\_\_\_ . Підписано до друку \_\_\_\_\_  
Формат 70x100<sup>1</sup>/<sub>16</sub>.  
Папір офсетний. Друк на ризографі.  
Гарнітура Times New Roman Cyr.  
Умовн. друк. арк. 8.0.  
Тираж 300 прим. Зам. 57/1.

Видавничі роботи: редакційно-видавничий відділ РДГУ  
33000, м. Рівне, вул. С.Бандери, 12.  
Рівненський державний гуманітарний університет.  
Адреса редакції: м. Рівне, вул. Остафова, 31; кафедра української мови